

UDK 379.8-057.87(497.5 Zagreb)
Izvorni znanstveni rad

Slobodno vrijeme zagrebačkih studenata: prilika za hedonizam ili samoostvarenje

Dejana Bouillet*Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska*
e-mail: dejana.bouillet@ufzg.hr

SAŽETAK Ciljevi segmenta istraživanja koji je prikazan u ovom radu odnose se na stjecanje uvida u specifičnosti slobodnoga vremena studenata Sveučilišta u Zagrebu, na spoznavanje njihova odnosa prema konzumiranju sredstava ovisnosti i na analizu moguće povezanosti slobodnoga vremena i konzumiranja sredstava ovisnosti. Utvrđeno je da studenti uz slobodno vrijeme pretežno povezuju zabavne i opuštajuće aktivnosti, da u pravilu žele više slobodnoga vremena, da su razmjerno tolerantni prema legalnim sredstvima ovisnosti, te da konzumaciju sredstava ovisnosti uglavnom povezuju uz razonodu i "uljepšavanje" stvarnosti. Određene razlike u poimanju slobodnoga vremena ustanovljene su s obzirom na spol i područje znanosti kojega studenti studiraju, a u odnosu na doživljaj konzumiranja sredstava ovisnosti s obzirom na stupanj obrazovanja oca i područje znanosti kojeg studiraju. Visoki udio ispitanika konzumiranje sredstava ovisnosti povezuje s opuštanjem, zabavom i relaksacijom (što su ujedno i najčešće zastupljeni obrasci provođenja slobodnoga vremena), što govori o uskoj povezanosti tih dvaju segmenata socijalnoga profila zagrebačkih studenata. Budući da se pokazalo kako bi u slobodno vrijeme širenju vlastitih spoznaja, kulturi i nekim hobijima više vremena posvetio izrazito mali udio ispitanika, u radu se ukazuje na potrebu detaljnijega istraživanja individualnih i socijalnih odrednica životnih stilova intelektualne elite mladih.

Ključne riječi: studenti, slobodno vrijeme, konzumiranje sredstava ovisnosti.*Primljeno:* studeni 2008.*Prihvaćeno:* prosinac 2008.

1. Uvodna razmatranja

Vrijednost slobodnoga vremena u industrijskom je društvu kontinuirano rasla od kraja 19. stoljeća (Duda, 2005.), što je u drugoj polovici 20. stoljeća (nakon 1970. godine) dovelo i do buđenja znanstvenoga interesa za istraživanja slobodnih aktivnosti i njihova djelovanja na ljude (Brdar i Lončarić, 2004.). Tako danas raspoložemo s brojim znanstvenim dokazima o različitim aspektima slobodnoga vremena koji

Copyright © 2008 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Institute for Social Research in Zagreb
Sva prava pridržana – All rights reserved

dijelom objašnjavaju i slobodno vrijeme mladih osoba. Autori se uglavnom slažu da bi slobodno vrijeme trebalo omogućiti različite vidove zadovoljavanja potreba kroz individualni ili timski rad. Sami mladi, k tome, od slobodnoga vremena očekuju da im osigura zabavu, druženje, učenje novih vještina, te priliku da budu aktivni u životu svoje lokalne zajednice. Aktivnosti i prostor slobodnoga vremena shvaćeni su kao važno sredstvo za osnaživanje mladih kao i sfera realizacije interesa svakoga pojedinca ili grupe (Jeđud i Novak, 2006.).

Aktivnosti u slobodnom vremenu izazivaju pozitivne emocije pa mogu imati samozaštitnu funkciju i ublažavati efekte negativnih događaja, kao i služiti kao distrakcija od stresa. Način provođenja slobodnoga vremena općenito se može promatrati kao jedan od načina suočavanja sa stresom jer aktivno provođenje slobodnoga vremena omogućava odmor od situacija i misli koje izazivaju stres, te omogućava emocionalni, psihološki i fizički oporavak koji povećava otpornost i sposobnost proaktivnoga suočavanja (Anić i Brdar, 2007.). Primjerice, utvrđeno je da bavljenje različitim aktivnostima u slobodnom vremenu pridonosi brojnim pozitivnim učincima na biološko-psihosocijalni status mladih (Sabourin i Irwin, 2008.), te da bi većina mladih u svom slobodnom vremenu željela biti aktivnija (Hiu-Lun Tsai, 2005.).

Istodobno, dokazano je da su studenti u svom slobodnom vremenu izloženi brojnim rizičnim ponašanjima, među kojima autori osobito naglašavaju konzumiranje psihoaktivnih sredstava (Karam i sur., 2000.; Mustaine i Tewksbury, 2004.), nedovoljnu fizičku aktivnost (Reed i Phillips, 2005.) i nedovoljnu zastupljenost bavljenja strukturiranim aktivnostima (Gilman, 2001.). Istraživanja provedena u Hrvatskoj upućuju na postojanje razmjerno stabilnih obrazaca provođenja slobodnoga vremena mladih, pri čemu su najviše zaokupljeni druženjima, izlascima i medijima, odnosno sadržajima koji jamče zabavu i razonodu, dok su sadržaji orijentirani na edukaciju i razvoj ličnosti u drugom planu (Ilišin, 2007.). U istraživanju provedenom 1987. i 1988. godine na populaciji zagrebačkih studenata utvrđeno je, primjerice, da natpolovičan broj svih anketiranih studenata svoje slobodno vrijeme često ili redovno posvećuje druženjima, slušanju radija, čitanju novina i knjiga, odlascima u kino i gledanju televizije, dok su odlasci na sportske priredbe i javne tribine, sudjelovanje u igrama na sreću i slušanje narodne glazbe bili prisutni u slobodnom vremenu vrlo maloga broja studenata (12 do 5%, Ilišin, 1991.). U novije se vrijeme u tom smislu uočavaju određene promjene, osobito u pogledu iskazivanja više razine interesa za sudjelovanjem u igrama na sreću, posjećivanju sportskih priredbi, aktivnom bavljenju sportom i slušanju narodne glazbe (Bouillet i sur., 2008.).

Upravo se zabava i brojne nestrukturirane aktivnosti slobodnoga vremena povezuju s rizičnim ponašanjima mladih, uključujući korištenje sredstava ovisnosti. S time u vezi, Brdar i Lončarić (2004.) zaključuju da ravnoteža između dobrobiti i štetnih posljedica načina provođenja slobodnoga vremena vjerojatno dijelom ovisi o tome koliko vremena mladi provode gledajući televiziju ili u izlascima s vršnjacima, odnosno provode li barem dio slobodnoga vremena u strukturiranim slobodnim aktivnostima. Istraživanje koje su proveli Mustaine i Tewksbury (2004.) na

uzorku 1.218 studenata u SAD-u potvrdilo je da je usmjerenost čestim odlascima na zabave, posjećivanju noćnih klubova i rock koncerata značajan prediktor konzumiranja marihuane i "težih" droga. Rezultati toga istraživanja podržavaju tezu prema kojoj je za razumijevanje devijantnoga ponašanja studenata (među kojima je i konzumiranje sredstava ovisnosti) najvažnije upravo poznavanje karakteristika njihovoga životnog stila i aktivnosti u slobodnom vremenu. Istraživanje provedeno na uzorku 1.485 srednjoškolaca (Bouillet i Čale-Mratović, 2007.) pokazalo je da se konzumiranje alkohola najčešće odvija u kafićima (58,2%), na tulumima i kućnim zabavama (40,9%), u diskoklubovima (36,0%), na partijima (35,8%), te u parku, na plaži, ulici i igralištu (19,7%), što takva ponašanja izravno povezuje uz sferu slobodnoga vremena.

Da je razina konzumacije psihoaktivnih supstancija viša među mladima koji su izrazitije orijentirani k druženju s vršnjacima i zabavi, temeljem analize rezultata brojnih istraživanja, također, smatraju Bamigboye Abiodun i Afolayan (2007.). Utvrđeno je, nadalje, da studenti uključeni u "bratstva" i "sestrinstva", u usporedbi s ostalim studentima, češće konzumiraju alkohol, češće se opijaju i na zabavama piju više alkohola (Page i Herarty, 2006.).

Znatnu zastupljenost konzumiranja sredstava ovisnosti u populaciji studenata utvrdila su istraživanja provedena u mnogim državama svijeta. Jedno takvo istraživanje provedeno je u Velikoj Britaniji, na uzorku 785 studenata medicine. Ono je pokazalo da samo 15% studenata ne konzumira alkohol, dok marihuanu i druge tzv. "lake" droge konzumira 10% studenata (Webb i sur., 1998.). Među studentima u Libanonu, duhan konzumira 18% studenata, a alkohol 49,4% (Karam i sur., 2000.). Konzumiranje alkohola karakterizira 72%, a ilegalnih droga 5% studenata u Singapuru (Abu Saleh i sur., 2002.). Istraživanja provedena u Hrvatskoj, također, ukazuju na trend više zastupljenosti konzumenata u studentskoj populaciji, u odnosu na ukupnu populaciju mladih (Bouillet, 2007.), što se zamjećuje od kraja 80-ih godina (Ilišin, 2002.). Stoga ne iznenađuje što je jedan od izazova javnoga zdravstva svih suvremenih društava upravo problem kontrole korištenja i zloupotreba supstanci koje su klasificirane kao droge ili narkotici, bez obzira jesu li one legalne ili ilegalne. Ipak, u većini europskih zemalja mladi odrastaju u okolini u kojoj je potrošnja alkoholnih pića normalan dio svakodnevnice, a alkoholna pića tretiraju se kao potpuno prihvatljiva sredstva postizanja ugone. Radi se o socijalno prihvaćenom sredstvu ovisnosti čije se uživanje ni moralno ni pravno ne sankcionira. Dapače, umjereno uživanje alkoholnih pića potiče se različitim gospodarskim mjerama (Lacković, 2005.) i smatra se neizostavnim dijelom važnih društvenih događaja i zbivanja, a u javnosti se raspravlja o zaštitnom djelovanju umjerenih količina alkoholnih pića u nastanku bolesti srca i krvnih žila (Sakoman i sur., 1999.). U literaturi se spominje i sintagma "drogama orijentirano društvo", koja opisuje društvo koje reklamama potiče korištenje širokoga spektra medicinskih proizvoda, čineći ih lako dostupnima i afirmirajući stavove da droge imaju čarobnu moć. Isto tako, ističe se da većina droga ne stvara ovisnost pa ih je moguće uzimati povodom najmanjih teškoća, a konzumiranje sredstava ovisnosti zajedničko je svojstvo velike većine mladih i odraslih osoba (Busching i Bromley, 1975.).

Prema tome, unatoč širokoj rasprostranjenosti, za konzumiranje sredstava ovisnosti odgovorne su brojne okolnosti iz ekološkoga prostora mladih – od biološko-psiholoških obilježja do brojnih društvenih činitelja koji tu konzumaciju više ili manje izravno potiču. Primjerice, istraživanja su pokazala da je učestalo konzumiranje alkohola u populaciji studenata usko vezano uz depresiju, sklonost suicidu i visoko rizičnom seksualnom ponašanju (de Pyssler i sur., 2005.), te da je korištenje marihuane povezano sa slabim konformizmom, drugim devijantnim ponašanjima, lošim akademskim postignućima, obiteljskim problemima i dr. (Bamigboye Abiodun i Afolayan, 2007.). U tom smislu, Bouillet i Čale-Mratović (2007.), elaborirajući rizične činitelje korištenja psihoaktivnih sredstava u populaciji mladih, ističu da se radi o vrlo ozbiljnom javno zdravstvenom problemu i individualno štetnoj pojavi. Ističu, također, da je korištenje psihoaktivnih sredstava heterogeni razvojni poremećaj s mnogostrukim razvojnim putanjama, te da se činitelji rizika međusobno nadovezivaju i zajednički djeluju tijekom određenoga razdoblja.

Ostaje, ipak, činjenica da se konzumacija psihoaktivnih supstanci najčešće odvija u slobodnom vremenu. Zajednička je karakteristika različitih aktivnosti u slobodno vrijeme to da su dobrovoljne, da se njima bavimo uglavnom zbog intrinzičnih motiva i da zahtijevaju veći stupanj inicijative, organizacije i regulacije aktivnosti nego što je to kod aktivnosti koje određuju drugi (Brdar i Lončarić, 2004.). Budući da slobodne aktivnosti pojedinac bira sam, one mu pružaju osjećaj slobode i osobne kontrole mnogo više nego druge aktivnosti, kao što su škola ili posao, stoga omogućavaju orijentiranje k samoodređenju. Slobodno vrijeme bi prema tome trebalo biti vrhunac ostvarenja užitka i sreće, a time i nezaobilazan dio vrijednosnoga koda modernoga čovjeka. Ipak, razvojem građanskoga društva i intenziviranjem proizvodnoga procesa slobodno je vrijeme ozbiljno dovedeno u pitanje, a retorički refren “nemam vremena” postaje svojevrsnom osobnom iskaznicom, pa i vrijednosnim kodom, čovjeka moderne epohe (Babić, 2003.). Potreba za dokolicom u suvremenom je načinu života slabo izražena, a pojava dokolice još slabije prisutna iako je vrijeme *besposlice*, kao suprotnosti vremenu rada, postalo stalni predmet žudnje čije se ostvarenje istodobno odlaže za neku neizvjesnu budućnost (Polić, 2003.). U tim uvjetima stalna zauzetost poprima značajke svojevrsnoga statusnog simbola (Melman i dr., 2007.), a konzumiranje psihoaktivnih sredstava postaje uobičajen odgovor na akumulirana nezadovoljstva i izazove suvremenih životnih uvjeta.

2. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Specifičnost je statusa studenata u njegovoj prolaznosti, privremenom karakteru i izrazitoj usmjerenosti na obrazovanje. Iz tih karakteristika proizlaze i specifičnosti psihosocijalnoga profila studenata koji se vrlo vjerojatno reflektira i na njihov odnos prema slobodnom vremenu, uključujući moguće konstruktivne i destruktivne sadržaje. Stoga istraživanje čiji su rezultati prikazani u ovome radu ima nekoliko ciljeva. Prvi se odnosi na stjecanje uvida u specifičnosti slobodnoga vremena studenata Sveučilišta u Zagrebu, drugi na spoznavanje njihova odnosa

prema konzumiranju sredstava ovisnosti, a treći na analizu moguće povezanosti slobodnoga vremena i konzumiranja sredstava ovisnosti. U istraživanju se, također, provjerava povezanost doživljaja slobodnoga vremena i konzumiranja sredstva ovisnosti s nekim socijalnim obilježjima ispitanika (spol, godina studija, rezidencijalni status, stupanj obrazovanja očeva i majki, te područje znanosti kojeg studiraju).

Slijedom dosadašnjih znanstvenih spoznaja (npr. Ilišin, 1991.; Mustaine i Tewhsbury, 2004.; Page i Herarty, 2006.; Ilišin, 2007.; Bamigboye Abiodun i Afolayan, 2007.; Bouillet i sur., 2008.), u istraživanju smo krenuli od pretpostavke da ispitanici uz slobodno vrijeme pretežno povezuju zabavne i opuštajuće aktivnosti, da u pravilu žele više slobodnoga vremena i da su konstrukti idealno zamišljenoga slobodnog vremena ovisni o njihovim socijalnim obilježjima. U pogledu tumačenja konzumiranja sredstava ovisnosti pretpostavljeno je da su studenti tolerantniji prema legalnim sredstvima ovisnosti, da konzumaciju uglavnom vežu uz razonodu i "uljepšavanje" stvarnosti, te da među njima u tom pogledu postoje razlike s obzirom na neka socijalna obilježja. Trećom je hipotezom pretpostavljeno da ispitanici konzumiranje sredstava ovisnosti većim dijelom vežu uz slobodno vrijeme.

3. Rezultati

3.1. Značajke slobodnoga vremena studenata

Kako bismo stekli uvid u osnovne odrednice slobodnoga vremena naših ispitanika, upitali smo ih kako zamišljaju idealno provedeno slobodno vrijeme, koliko je način provođenja stvarnoga slobodnog vremena usklađen s idealno zamišljenim slobodnim vremenom, te, ukoliko neusklađenost postoji, zašto je to tako. Na pitanje je odgovorilo 313, odnosno 96,3% ispitanika.

Temeljem analize sadržaja dobivenih odgovora zaključili smo da je aktivnosti kojima bi se ispitanici u svom slobodnom vremenu željeli baviti moguće grupirati u 18 širih kategorija. Taj je broj posljedica okolnosti da je većina ispitanika navodila veći broj aktivnosti kojima se u svom slobodnom vremenu voli baviti. Prema tome, 313 ispitanika navelo je čak 751 aktivnost kojom se u slobodnom vremenu žele baviti. One su, zajedno s učestalošću njihovoga spominjanja u pojedinim odgovorima, prikazane u tablici 1., pri čemu redni broj izbora nema hijerarhijski značaj.

Uvidom u podatke prikazane u tablici 1. uočavamo da se u odgovorima većine ispitanika kao željeni način provođenja slobodnoga vremena spominje **druženje s prijateljima, djevojkom ili dečkom**. Radi se o opuštajućim oblicima druženja, koji nisu usmjereni na zabavu shvaćenu u užem smislu riječi (večernji izlasci, zabave, dobar provod). Za ilustraciju, navodimo nekoliko odgovora koji uključuju i komponentu zbog koje su svrstani u ovu skupinu željenoga načina provođenja slobodnoga vremena:

Tablica 1.

Distribucija ispitanika prema željenim sadržajima slobodnoga vremena (N = 313)

Željeni sadržaj slobodnoga vremena	1	2	3	4	5	6	7	8	UKUPNO
Druženje s prijateljima, djevojkom/dečkom	72	48	27	10	1				158 (53,7%) ¹
Izleti u prirodu	42	25	14	10		1			92 (31,3%)
Odmor, opuštanje, relaksacija	60	10	8	3	2	1			84 (28,6%)
Druženje s obitelji	19	35	12	6	2				74 (25,2%)
Sportski sadržaji	25	26	9	7	4	1			72 (24,5%)
Zabava (izlasci, provod)	13	20	20	10	6	2			71 (24,1%)
Putovanja	18	12	15	6	4	3			58 (19,7%)
Čitanje	11	8	7	4	3	1			34 (11,6%)
Bavljenje nekim hobiem	9	9	7	2					27 (9,2%)
Edukativni sadržaji	13	5	1	1			2		22 (7,5%)
Slušanje glazbe	3	3	4	1	3		1	1	16 (5,4%)
Odlasci u kino		4	6	1	2	2			15 (5,1%)
Kulturni sadržaji (kazalište, izložbe...)	5		4	3			2		14 (1,4%)
Informatički sadržaji	2	2	1						5 (1,7%)
Posjećivanje sportskih priredbi		1	2						3 (1,0%)
Šopingiranje	1		1	1					3 (1,0%)
Politička i društvena aktivnost	1			1					2 (0,7%)
Religiozni sadržaji			1						1 (0,3%)
Nije specificirano	19								
UKUPNO ISPITANIKI (%)	100	64,0	42,8	20,3	8,3	3,4	1,5	0,3	

- *U društvu prijatelja, obitelji. Radeći ono što volim i u čemu uživam (hobiji). Smatram da je moje slobodno vrijeme relativno usklađeno s idealno zamišljenim slobodnim vremenom.*
- *Pa idealno provedeno svoje vrijeme zamišljam s prijateljima, kod kuće sa svojima, bez razmišljanja o nekakvim obavezama i zadaćama. Ne znam kad sam prošli put imala slobodno vrijeme jer nam je ovaj semestar tako glupo organiziran i sve informacije saznaju se u zadnji tren, tako da mislim da većina nas čeka da što prije završi ova akademska godina.*
- *Odmor, vrijeme provedeno s prijateljima i bliskim osobama, opušteno, možda neka kraća putovanja, izleti, bavljenje sportom... način provođenja mog slo-*

¹ U zagradi je naveden udio ispitanika u čijim se odgovorima spominje dotična aktivnost, bez onih koji tu aktivnost nisu specificirali (N = 294).

bodnog vremena baš i nije usklađen sa zamišljenim jer je slobodnog vremena premalo da bi se nešto više planiralo.

- *S prijateljima na raznim druženjima, od kava do putovanja i izleta, te druženje s obitelji. Moj način se donekle podudara s idealnim. Fali nam vremena zbog fakultetskih obaveza, ali se trudimo to nadoknaditi.*
- *Idealno provedeno vrijeme zamišljam radeći ono što volim. Druženje s prijateljima, ispijanje kave, odlazak na putovanja i teretanu.*

U odgovorima trećine ispitanika kao željeni način provođenja slobodnog vremena spominju se **izleti u prirodu i boravak u prirodi**. Ti se izleti u pravilu vežu uz druženje s prijateljima koje je opisano u prethodnoj kategoriji odgovora. Radi se, primjerice, o sljedećim odgovorima:

- *U prirodi, na putovanjima, uz glazbu, uz knjigu. Nije usklađen. Idem na akademiju, vlasnik sam firme i idem na neorganizirani i nedisciplinirani fakultet. Putovanja su u odgodi, određene knjige su na polici, priroda – trudim se ne otpisat ju, a glazba, glazba je uvijek prisutna!*
- *Idealno provedeno vrijeme je za mene boravak u prirodi, šetnje, vožnja biciklom, rolanje... No, to nikako ne uspijevam jer sam čitava popodneva na predavanjima, a vikendom moram učiti i imam mnogo zadaće. Mogla bih ja imati svoje idealno slobodno vrijeme, ali uz obaveze na faksu (koje su mi primarne) si ne mogu to dopustiti, bar ne u tolikoj mjeri da stvarno mogu reći da sam se odmorila.*
- *U maloj kućici na planini, okruženi prekrasnim zelenim pašnjakom, ljubav mog života i ja uživamo u još divnijem pejzažu i planinskom zraku.*
- *Moje idealno provedeno slobodno vrijeme je sa mojim najdražim osobama negdje u prirodi, ili otići u kazalište ili kino i sl. to i radim kad imam slobodnog vremena.*
- *Šetnja prirodom, vožnja biciklom, druženje s prijateljima, ribolov... kada god imam vremena provedem ga na takav način jer time punim baterije i to je jedino što me uveseljava i što je odmor od faksa, učenja i posla...*

Nešto manje od trećine ispitanika kao idealno slobodno vrijeme zamišlja vrijeme koje obuhvaća **odmor, opuštanje i relaksaciju**, uključujući spavanje, izležavanje, pasivan odmor, masaže i slično. Takvu orijentaciju ilustriraju odgovori kao što su:

- *Idealno provedeno slobodno vrijeme bi mi bilo izležavanje na plaži, ali to uopće nije usklađeno s trenutnim provođenjem slobodnog vremena jer ga skoro uopće nemam.*
- *Ležanje, odmaranje, gledanje filmova. Pa otprilike mi tako izgleda slobodno vrijeme!*
- *Odmaranje živaca od svakodnevnog stresa i to spavajući ili negdje u prirodi sa voljenom osobom.*
- *Spavanje.*

- *Spavanje, spavanje, spavanje. Odmor, jer danas toga nemam, nikako, tek mi je 20 godina a već nemam slobodnog vremena za sebe, a kad ga imam onda pada kiša. Ma idealno je kad sam u društvu s prijateljima i ljudima koje volim i kad se mogu šetati, biti u prirodi, ali ovaj užurbani život ubija.*

Druženje s članovima obitelji u svojim odgovorima izrijeком spominje nešto više od petine ispitanika, najčešće u kombinaciji s druženjem s prijateljima i dragim osobama, te s drugim aktivnostima. Na primjer:

- *Moje idealno provedeno vrijeme: provedeno s obitelji, dečkom, prijateljima, odlazak u prirodu na kratak izlet, posjet nekom mjestu, možda neko putovanje.*
- *Svoje idealno vrijeme zamišljam tako da imam priliku pročitati neku dodatnu literaturu o svojoj struci neovisno o faksu, družiti se sa svojim prijateljima i obitelji, imati vremena za sportske aktivnosti, putovati ...*
- *Idealno provedeno slobodno vrijeme je vrijeme provedeno s prijateljima ili u krugu obitelji baveći se nekim kreativnim i zanimljivim i korisnim sadržajem (npr. izlet, odlazak u neki drugi grad, odlazak na utakmicu). Moj način provođenja slobodnog vremena nije usklađen s tom idejom u potpunosti budući da nemam vremena uvijek za takve aktivnosti, kao ni moji prijatelji i obitelj pa je teško organizirati nešto takvo, a i kod mladih ljudi obično postoji drugačija ideja provođenja slobodnog vremena, pa ih je teško izvući iz kafića i pronaći društvo koje bi se bavilo nečim konstruktivnim.*
- *Vrijeme provedeno s obitelji, mužem, prijateljima uz dobre knjige na rolanju, uz muziku, večere i vino, na aerobiku, u kazalištu, kinu, na putovanjima... tako ga i provodim.*

Zanimljivo je da se bavljenje sportskim aktivnostima i zabava kao sastavni dijelovi konstrukta o idealno provedenom slobodnom vremenu spominju u odgovorima podjednakoga broja ispitanika (nešto više od petine). Jasno je, i mnoge prethodne aktivnosti ispitanici biraju jer njima zadovoljavaju potrebu za zabavom, ali u ovom se slučaju radi o zabavi koja se odnosi na večernje izlaske, tulumе i slično. Među ispitanicima koji takav oblik zabave vežu uz idealno provedeno slobodno vrijeme ima 4,4% (13) onih koji u odgovorima izrijeком spominju alkohol. Evo nekoliko primjera odgovora u kojima se spominje **zabava** shvaćena u užem smislu riječi:

- *Idealno provedeno slobodno vrijeme je za mene vrijeme provedeno s mojom ekipom, prijateljima koji me vole uz čašicu ili dvije alkohola, ali ne previše!*
- *Nažalost nema ga puno, ali društvo na faksu je super pa i izlasci i nogomet te sve ostalo bude super.*
- *Putovanja, obiteljski trenuci, izlasci, usklađen je u velikoj mjeri. Dobrom organizacijom vremena sve se može stići.*
- *Izlasci, prijatelji, shopping, ples, zabava ...*

Bavljenje sportskim aktivnostima također je najčešće vezano uz zabavu i rekreativno druženje s prijateljima, dok je kontinuirano treniranje nekog sporta znatno

rjeđe. Primjeri odgovora koji sadrže komponentu zbog koje su ispitanici uvršteni u ovu kategoriju su sljedeći:

- *Idealno provedeno slobodno vrijeme povezujem sa sportom (plivanje) ili odlaskom u prirodu (planinarenje). Iako se trudim slobodno vrijeme iskoristiti u tim aktivnostima, često zbog nedostatka vremena ili lijenosti ne uspijevam u namjeri.*
- *Idealno provedeno vrijeme je za mene boravak u prirodi, šetnje, vožnja biciklom, rolanje...*
- *Idealan odmor je na otvorenom uz bilo kakvu aktivnost, bilo košarka kao sport ili jednostavno provođenje vremena s prijateljima. Nije usklađeno zbog užasnog rasporeda na fakultetu i obaveza koje to ne dopuštaju.*
- *Idealno provedeno vrijeme je druženje s prijateljima najčešće kroz neke sportove, izlasci i općenito druženja. Pa prilično se trudim to ukomponirati u sadašnji način života, ali se to ne stiže baš uvijek zbog puno aktivnosti na fakultetu.*
- *Idealni način provođenja slobodnog vremena su po mom mišljenju sportske aktivnosti.*

Ostale sadržaje u konstrukte idealnoga slobodnog vremena uključuje znatno manji broj ispitanika (tablica 1.). Nešto manje od petine studenata rado bi putovalo, tek desetina uživa u čitanju različite literature, a bavljenje hobiem spominje tek svaki dvanaesti ispitanik. Edukativnim bi se sadržajima u slobodno vrijeme rado bavio svaki petnaesti ispitanik. Tu su sadržaji vezani uz istraživanja, izučavanje dodatne stručne literature, sudjelovanje u različitim projektima, učenje stranih jezika, pisanje knjiga, studentska putovanja i dr. Slušanje glazbe i odlaske u kino spomenulo je tek 5% ispitanika. Slaba zastupljenost slušanja glazbe vrlo se vjerojatno može tumačiti činjenicom da je ona u životima studenata sveprisutna i za mnoge samopodrazumijevajuća, pa su je posebno spominjali samo izraziti zaljubljenici u određene vrste glazbe. Znakovit je i izostanak vezivanja idealnoga slobodnog vremena uz gledanje TV programa. Do sada provedena istraživanja na populaciji mladih Hrvatske pokazuju, naime, da je gledanje televizijskoga programa i slušanje glazbe prisutno u slobodnom vremenu znatne većine ispitanika, čak i kada se radi o idealno zamišljenom konstruktu slobodnoga vremena (Ilišin, 2006.; Ilišin, 2007.). Na sličan samo način skloni tumačiti i slabu povezanost idealnoga slobodnog vremena i informatičkih sadržaja (igrice, surfanje internetom i dr.), koje je spomenulo tek 1,4% ispitanika.

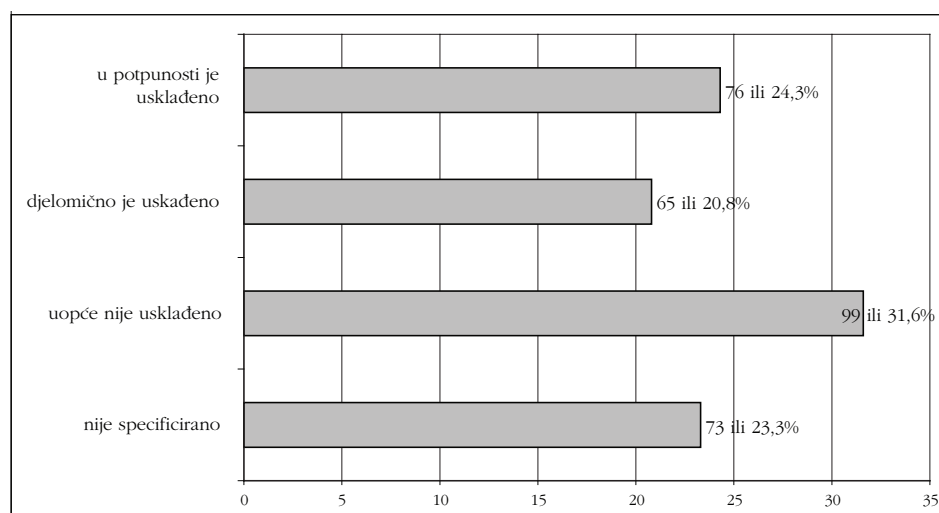
S druge strane, slab interes za kino upućuje na daljnji trend stvarnoga pada interesa mladih za takve aktivnosti, što se odnosi i na posjete kazalištima, koncertima, izložbama (takve aktivnosti bi u slobodno vrijeme željelo prakticirati 1,4% ispitanika), političku i društvenu aktivnost (nju su spomenula samo dva ispitanika). Izuzetno rijetko spominjanje posjećivanja sportskih priredbi, *šopingiranja*, prakticiranje religije također je znakovito, ali objašnjenja takvih trendova iziskuju daljnja istraživanja.

Već je u prethodnoj analizi vidljivo da ispitanici u pravilu idealno slobodno vrijeme zamišljaju na način da u njega uključuju nekoliko aktivnosti. S time u vezi, recimo da je oko trećine ispitanika (29,7%) navelo samo jednu aktivnost kojom bi se bavilo u idealno zamišljenom slobodnom vremenu. Četiri i više aktivnosti spominjalo je 22,3% ispitanika (13,2% četiri, 5,4% pet, 2,0% šest, 1,4% sedam, a samo jedan ispitanik naveo je osam aktivnosti).

Dio danih primjera odgovora ispitanika također oslikava nezadovoljstvo kojeg su ispitanici iskazali u vezi usklađenosti idealnoga i stvarnoga slobodnog vremena. Precizno rečeno, trećina ispitanika je procijenila da njihovo slobodno vrijeme uopće nije usklađeno s idealno zamišljenim, petina smatra da su idealno i stvarno slobodno vrijeme usklađeni tek djelomično, dok je nešto više od petine ispitanika (24,3%) svojim slobodnim vremenom zadovoljno u potpunosti. Iz odgovora 73 ili 23,3% ispitanika njihovo zadovoljstvo slobodnim vremenom nije bilo moguće procijeniti (grafikon 1.). Razloge nezadovoljstva slobodnim vremenom u svojim je odgovorima naznačilo 160 ispitanika. Među njima je najviše ispitanika koji su nezadovoljni količinom slobodnoga vremena (76,9%), nešto manje od desetine ispitanika nezadovoljno je zbog nedostataka novaca (9,4%), a svega 6 ili 3,8% ispitanika nezadovoljno je zbog istodobnoga nedostataka vremena i novaca. Manji dio ispitanika (16 ili 10,0%) odgovornima za neusklađenost svoga stvarnog i idealnoga slobodnog vremena smatra ostale čimbenike, kao što su vlastita lijenost i/ili neorganiziranost, nezainteresiranost većine mladih za bavljenje konstruktivnim sadržajima, život u mjestu u kojem nema mladih ljudi, studiranje izvan mjesta stanovanja, život u gradu, kronični umor, nedovoljna ponuda studijskih putovanja i druge specifične okolnosti.

Grafikon 1.

Usklađenost idealno zamišljenoga i ostvarenoga slobodnog vremena (N = 313)



Da bismo provjerili međusobnu povezanost značajki slobodnoga vremena studenata s njihovim socijalnim obilježjima, ispitanike smo grupirali u četiri kategorije. U prvu su kategoriju svrstani ispitanici koji idealno slobodno vrijeme zamišljaju baveći se opuštajućim i relaksirajućim aktivnostima (odmor, relaksacija, druženje s članovima obitelji). U drugu su kategoriju sažeti odgovori ispitanika kod kojih u idealnom slobodnom vremenu prevladava druženje i zabava (putovanja, odlasci u prirodu, druženje s prijateljima, rekreativno bavljenje sportom). Treća kategorija obuhvaća odgovore ispitanika koji bi idealno zamišljeno slobodno vrijeme posvetili različitim edukativnim aktivnostima (kultura, informatika, čitanje, hobi, politička i društvena aktivnost, i druge edukativne aktivnosti), a četvrta sažima odgovore koji su usmjereni na provod (izlasci, alkohol, *šopingiranje*, posjećivanje sportskih priredbi i dr.). Sažete kategorije odnose se na prvi izbor ispitanika jer su u tom izboru obuhvaćeni svi sadržaji slobodnoga vremena. U analizu su uključeni ispitanici koji su slobodnim vremenom nezadovoljni, djelomično zadovoljni i potpuno zadovoljni, a ispitanici iz čijih se odgovora taj stav nije mogao iščitati su isključeni (N = 240).

Analiza hi-kvadrat testom je pokazala da sadržaj idealno zamišljenoga slobodnog vremena i zadovoljstvo stvarnim slobodnim vremenom nije statistički značajno ovisan o godini studija, rezidencijalnom statusu ispitanika te stupnju obrazovanja njihovih roditelja. S druge strane, ove značajke slobodnoga vremena su statistički značajno povezane s područjem znanosti kojeg ispitanik studira, a sa spolom ispitanika povezano je i zadovoljstvo usklađenošću idealnoga i stvarnoga slobodnog vremena. S obzirom na razmjerno mali uzorak ovog istraživanja i vrijednosti hi-kvadrat testa, zaključke dobivene ovim analizama potrebno je shvatiti uvjetno, što znači da iziskuju dodatne provjere. Smjerovi dobivenih značajnih razlika prikazani su u tablici 2.

Podaci prikazani u tablici 2. upućuju na zaključak da su usklađenošću idealnoga i stvarnoga slobodnog vremena najmanje zadovoljni studenti biomedicine i zdravstva, biotehničkih i humanističkih znanosti, djelomično su češće zadovoljni studenti prirodnih znanosti, a potpuno su zadovoljni studenti društvenih i tehničkih znanosti. Studenti biomedicine i zdravstva, biotehničkih i humanističkih znanosti ujedno uz idealno slobodno vrijeme češće vežu opuštajuće i relaksirajuće sadržaje. Druženje i zabava značajno su češće zastupljeni u odgovorima ispitanika koji studiraju biomedicinu i zdravstvo, te društvene znanosti, dok edukativne aktivnosti češće odabiru studenti biotehničkih, prirodnih i humanističkih znanosti. Studenti prirodnih i humanističkih znanosti u svojim su odgovorima, također, češće spominjali provod. Djevojke češće nalazimo među nezadovoljnim ispitanicima, dok su mladići svojim slobodnim vremenom češće djelomično ili potpuno zadovoljni. U pitanju su tendencije koje, ponavljamo, iziskuju dodatnu znanstvenu provjeru.

Tablica 2.

Vrijednost i statistička značajnost hi-kvadrat testa te smjer razlika među ispitanicima u usklađenosti idealnoga i stvarnoga slobodnog vremena s obzirom na područje znanosti koje studiraju i s obzirom na spol ispitanika (relativne frekvencije, N = 240) – u postocima

	Potpuna neusklađenost	Djelomična usklađenost	Potpuna usklađenost	Opuštajuće i relaksirajuće aktivnosti	Druženje i zabava	Edukativne aktivnosti	Provod
Područje znanosti	$\chi^2 = 21,82; p = .016$			$\chi^2 = 29,09; p = .016$			
Biotehničke znanosti	66,7	19,0	14,3	36,8	42,1	21,1	0,0
Humanističke znanosti	47,2	25,0	27,8	20,9	37,2	30,2	11,6
Društvene znanosti	32,9	28,6	38,6	20,7	60,9	14,1	4,3
Tehničke znanosti	33,3	25,9	40,7	32,4	54,1	8,1	5,4
Prirodne znanosti	26,7	40,0	33,3	25,0	50,0	15,6	9,4
Biomedicina i zdravstvo	65,5	20,7	13,8	35,3	61,8	0,0	2,9
Spol	$\chi^2 = 6,77; p = .034$						
Ženski	47,4	24,7	27,9				
Muški	30,2	31,4	38,4				
Ukupno	41,3	27,1	31,7	26,9	53,4	13,9	5,8

Ukratko, analiza značajki slobodnoga vremena studenata ukazala je na nekoliko zanimljivosti. Ponajprije, upadljiva je visoka suglasnost ispitanika o potrebi za većom količinom slobodnoga vremena, što najčešće objašnjavaju prevelikom opterećenosti fakultetskim obvezama. Na tu opterećenost upućuje i visoki udio ispitanika koji idealno slobodno vrijeme povezuje sa spavanjem, odmorom, relaksacijom i sličnim aktivnostima, kao i razmjerno često spominjanje aktivnosti vezanih uz prirodu (vjerojatno zbog zasićenosti zatvorenim prostorijama i dugotrajnim sjedenjem). Iako je pretežna usmjerenost studenata na druženje i zabavu sasvim legitimna i očekivana, indikativan je mali udio onih koji bi slobodno vrijeme voljeli usmjeriti širenju vlastitih spoznaja, kulturi i nekim hobijima. Budući da se radi o mladoj, potencijalnoj intelektualnoj društvenoj eliti, tako slaba zastupljenost ovih sadržaja (manje od 10%) uistinu iznenađuje.

Pitanje je, naravno, kako studenti zaista provode svoje slobodno vrijeme i je li iskazana razina neusklađenosti idealnoga i slobodnoga vremena u njihovim životima stalna ili privremena pojava. Istraživanje je, naime, provedeno krajem školske godine, u vrijeme kojeg karakteriziraju brojni završni ispiti. Prema tome, vrlo je vjerojatno da bi u neko drugo doba godine (npr. u jesen) usklađenost bila nešto viša i da većina studenata tijekom većega dijela godine raspoložbe odgovarajućom količinom slobodnoga vremena. Takva se tendencija naslućuje u odgovorima ispitanika koji su svojim slobodnim vremenom zadovoljni i djelomično zadovoljni. Nadalje, čini se da znatna većina ispitanika odgovornima za način provođenja vlastitoga

slobodnog vremena smatra neke vanjske čimbenike, dok tek desetina procjenjuje da bi njihovo slobodno vrijeme moglo biti drugačije kada bi se kvalitetnije organizirali. Bez obzira na to radi li se o nezadovoljnim ili zadovoljnim ispitanicima, oni svoje slobodno vrijeme u pravilu zamišljaju u ostvarivim okvirima, a nerealne želje prisutne su u zanemarivom broju. Drugim riječima, njihovi su ideali dostižni, pa bi stvarne razloge iskazanoga nezadovoljstva bilo vrijedno dodatno istražiti.

3.2. Odnos prema konzumiranju sredstava ovisnosti

Budući da uvriježeni stereotipi i provedena istraživanja slobodno vrijeme mladih često vežu uz konzumiranje sredstava ovisnosti, naše smo ispitanike upitali što prema njihovom mišljenju mlade, a posebice studente, motivira na konzumiranje tih sredstava, te mogu li procijeniti koliko njihovih kolega studenata koristi sredstva ovisnosti i koja su sredstva ovisnosti najkorištenija. Odgovarajući na ovo pitanje, ispitanici su se orijentirali na pojedine njegove komponente, tako da su neki komentirali rasprostranjenost, neki motive konzumacije, neki najkorištenija sredstva, pa broj ispitanika u pojedinim analizama nije ujednačen.

Pokazalo se, nadalje, da ispitanici različito tumače sredstva ovisnosti, pri čemu ima onih koji među sredstva ovisnosti svrstavaju samo ilegalne supstance (tzv. lake i teške droge), dok duhan, cigarete, kavu, sredstva za smirenje i druga legalna sredstva tumače kao sredstva koja se uobičajeno konzumiraju i ne predstavljaju ovisnost. Tendencija **širega obuhvata** sredstava koja stvaraju ovisnost primjećuje se, primjerice, u sljedećim odgovorima:

- *Najviše kava (kofein) te kakvi vitamini za koncentraciju – ali smatram da je to placebo efekt (dijelom) jer ako to njoj djeluje djelovat će i meni.*
- *Među mojim kolegama nisu baš raširena sredstva ovisnosti, eventualno cigarete, a i takvih, strastvenih pušača nema puno. Ne znam što ih motivira na konzumiranje tih sredstava. Smatram da se mnogi mladi ne znaju drugačije nositi s problemima i prevladati neke prepreke pa se predaju takvim sredstvima. Mnogi probaju i iz znatiželje ili ih pak društvo na to nagovori!*
- *Velika većina pije alkoholna pića za vrijeme izlazaka, ništa posebno, ponekad im se zalomi da se baš napiju, ali to nije toliko često. Nekoliko je prijatelja probalo maribuanu, ali na tome je i ostalo, ne konzumiraju je stalno već možda, ako jedanput godišnje za neku posebnu prigodu. Dio prijatelja puši cigarete, neki stalno, neki rekreativno. Sve manje ih puši.*

Tendencija **užega obuhvata** sredstava ovisnosti prepoznatljiva je u odgovorima kao što su:

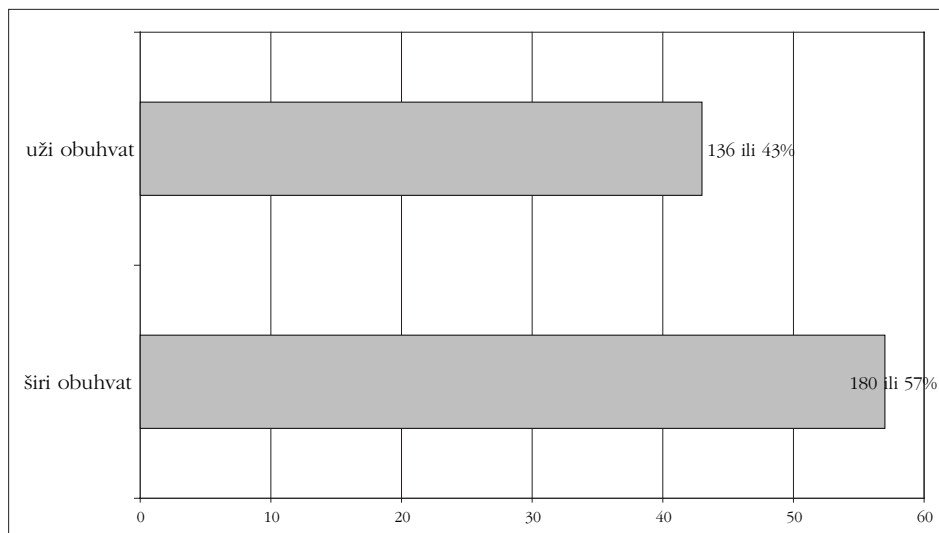
- *Sam sebi biram društvo i ne krećem se u tim krugovima. Mladi se često prepustaju opojnim sredstvima zbog nesnalaženja u društvu, neuklapanja među vršnjake, neuspjehu na fakultetu i osjećaja nemoći, obiteljskih problema... ima vrlo puno različitih situacija i razloga proizašlih iz njih.*

- *Sredstva ovisnosti? Marihuana? Možda (iako je ne bih nazvala sredstvom ovisnosti). Koliko sam ja upoznata, sada se (zbog novog zakona na snazi) puno manje koristi, jer je opasno i skupo. Što se tiče bombona i sl. uistinu ne znam, ali znam da kada sam bila u srednjoj školi (6 god. prije) jako puno klinaca ih je konzumiralo (što je vrlo glupo).*
- *Mislim oko 30% – 40%. Najkorištenija je marihuana pa tek poslije ove teže. Vjerojatno dosada ili nedovoljna zabava.*

Upravo je neujednačenost ispitanika u obuhvatu različitih sredstva ovisnosti u svojim odgovorima onemogućila analizu najkorištenijih sredstava ovisnosti među studentima jer bi rezultati i zaključci s time u vezi bili neosnovani. Razvrstani prema tom kriteriju (na one koji sredstva ovisnosti shvaćaju u širem smislu i one koji ih shvaćaju u užem smislu) ispitanici su, naime, podijeljeni u dvije podjednako velike skupine (grafikon 2.).

Grafikon 2.

Distribucija ispitanika prema poimanju sredstava ovisnosti (N = 316)



Na neosnovanost utvrđivanja najrasprostranjenijega sredstva ovisnosti među studentima upućuje i vrlo izražena statistički značajna povezanost između poimanja sredstava ovisnosti i procjene rasprostranjenosti konzumiranja među mladima. Po tom smo kriteriju, naime, ispitanike (N = 316) razvrstali u četiri kategorije – one koji smatraju da tu rasprostranjenost ne mogu procijeniti (15,8%), one koji smatraju da je konzumiranje vrlo rašireno (58,2%), da je slabo rašireno (17,7%), te na one koji smatraju da sredstva ovisnosti u njihovoj okolini ne konzumira nitko (8,2%). U tablici 3. prikazani su smjerovi razlika među ispitanicima u procjeni rasprostranjenosti konzumiranja sredstava ovisnosti, s obzirom na uže i šire shvaćanje sredstava ovisnosti. Podaci potvrđuju da oni koji u sredstva ovisnosti svr-

stavaju alkohol, duhan, kavu i druge legalne supstance procjenjuju da je konzumiranje široko rasprostranjeno, dok oni koji u sredstva ovisnosti ubrajaju samo ilegalne supstance smatraju da o tome ne mogu suditi, da to u njihovoj okolini ne čini nitko ili da je konzumiranje slabo rasprostranjeno. Pritom prva skupina kao najučestalija sredstva ovisnosti ističe alkohol i kavu, a druga marihuanu i druge "lake" droge. To je ujedno i jedini osnovani zaključak koji je o rasprostranjenosti sredstava ovisnosti među studentima na temelju analize dobivenih rezultata moguće izvesti.

Tablica 3.

Vrijednost i statistička značajnost hi-kvadrat testa, te smjer razlika među ispitanicima u procjeni rasprostranjenosti konzumiranja s obzirom na poimanje sredstava ovisnosti (relativne frekvencije, N = 316) – u postocima

	Širi obuhvat	Uži obuhvat
Procjena rasprostranjenosti	$\chi^2 = 144,99; p = .000$	
Ne može procijeniti	10,0	90,0
Značajna rasprostranjenost	84,8	15,2
Slaba rasprostranjenost	30,4	69,6
Nema je uopće	7,7	92,3
Ukupno	57,0	43,0

Analiza povezanosti socijalnih obilježja ispitanika s obzirom na uže, odnosno šire poimanje sredstava ovisnosti pokazala je da statistički značajne razlike postoje kada se radi o području znanosti kojeg studiraju i stupnju obrazovanja njihovih očeva. Smjerovi utvrđenih razlika prikazani su u tablici 4.

Tablica 4.

Vrijednost i statistička značajnost hi-kvadrat testa, te smjer razlika među ispitanicima u poimanju sredstava ovisnosti s obzirom na područje znanosti koje studiraju i s obzirom na obrazovanje očeva ispitanika (relativne frekvencije, N = 316) – u postocima

	Širi obuhvat	Uži obuhvat
Područje znanosti	$\chi^2 = 15,66; p = .003$	
Biotehničke znanosti	85,7	14,3
Humanističke znanosti	48,9	51,1
Društvene znanosti	66,0	34,0
Tehničke znanosti	51,2	48,8
Prirodne znanosti	52,9	47,1
Biomedicina i zdravstvo	43,2	56,8

	Širi obuhvat	Uži obuhvat
Obrazovanje oca	$\chi^2 = 13,68; p = .003$	
Osnovna škola i manje	0,0	100,0
Trogodišnja stručna škola	61,7	38,3
Četverogodišnja srednja škola	63,9	36,1
Viša škola, fakultet	54,0	46,0
Ukupno	57,0	43,0

Podaci prikazani u tablici 4. upućuju na zaključak da su širem obuhvatu sredstava ovisnosti (koji uključuje i legalna sredstva) skloniji ispitanici koji studiraju biotehničke i društvene znanosti, te ispitanici čiji su očevi završili neku srednju školu (trogodišnju ili četverogodišnju). S druge strane, uže shvaćanje sredstava ovisnosti (ilegalna sredstva) češće nalazimo kod studenata biomedicine i zdravstva, humanističkih, tehničkih i prirodnih znanosti, te kod ispitanika čiji očevi imaju ili osnovnoškolsko ili visoko obrazovanje. Iako posredno, takvi podaci ukazuju na povezanost širega poimanja sredstava ovisnosti s višom razinom osviještenosti ispitanika koja je dijelom rezultat saznanja stečenih tijekom studiranja, a dijelom obiteljskoga odgoja i spoznaja stečenih u roditeljskom domu. Iznenaduje, ipak, podzastupljenost studenata biomedicine i zdravstva u skupini ispitanika sklonih širem shvaćanju sredstava ovisnosti. Smatramo da je u pitanju distinkcija koju su ti ispitanici radili između pojmova “ovisnosti” i “konzumiranja” iako je u pitanju bilo jasno naznačeno da se radi o konzumiranju sredstava ovisnosti. Takav zaključak podržavaju odgovori poput:

- *Ja znam da nekoliko mojih kolega konzumira maribuanu ali to NIJE ovisnost!!! Moj stav je da bi travu trebalo legalizirati! Probao sam više puta ali je ne konzumiram redovito (zadnji put prije godinu dana). S ovim sam htio reći da iako sam je konzumirao NISAM postao ovisnik!*
- *U mojim krugovima vrlo malo, mislim da je najzastupljenija maribuana. Alkohol ne ubrajam u ovisnosti jer nitko od onih koje ja znam nije OVISAN o alkoholu.*
- *Prava sredstva ovisnosti mislim da uzima manji broj studenata. Neki ih uzimaju radi opuštanja, a dio zbog veće koncentracije.*
- *Upitno je kako definirati sredstva ovisnosti ako ih se razmatra sa stajališta stereotipno shvaćene droge te se mora moći napraviti distinkcija između onih lakih i teških. S druge strane ako proširimo taj pojam on obuhvaća kako nikotin i alkohol, ali i druge oblike koji se tradicionalno ne svrstavaju u ovisnosti – razni oblici audiovizualnih medija (od videoigara do tv emisija). U sredstva ovisnosti po mojem mišljenju spadaju samo teže droge koje puno brže od ostalih preparata stvaraju fizičku ovisnosti. Shvaćeno tako, samo mali broj studenata (ja ne poznajem gotovo nikoga) tko koristi takva sredstva, dok ostale obične tzv. ovisnosti ne shvaćam kao ovisnost ili opasnost.*

Šire i uže shvaćanje sredstava ovisnosti pridonosi i razlikama u objašnjavanju motiva koji studente potiču na konzumiranje ($\chi^2 = 9,529$; $p = .009$). O motivima je pisalo 216 ispitanika. Većina ispitanika navela je samo jedan motiv konzumiranja (47,2%), dva motiva navela je trećina ispitanika (32,4%), tri motiva spominju se u odgovorima 16,7% ispitanika, svega pet (2,3%) ispitanika navelo je četiri motiva. Pet motiva uključuju odgovori troje ispitanika (1,4%). Spominjane motive konzumiranja svrstali smo u 10 širih kategorija koje su prikazane u tablici 5., pri čemu redni broj izbora nema hijerarhijsku vrijednost.

Uvidom u podatke prikazane u tablici 5. ponajprije je moguće uočiti da među ispitanicima ne postoji osobito visoka razina slaganja u objašnjavanju motiva posezanja za sredstvima ovisnosti jer je pojedinu motiv sadržan u odgovorima najviše petine ispitanika.

Tablica 5.

Distribucija ispitanika prema poimanju motivacije studenata za konzumiranje sredstava ovisnosti (N = 216)

Motivi konzumiranja sredstava ovisnosti	1.	2.	3.	4.	5.	UKUPNO
Opuštanje, smirenost	34	12	6			52 (24,1% ²)
Zabava, izlasci	30	11	9	1		51 (23,6%)
Izloženost pretjeranim obvezama i naporima (umor i stres)	36	9	3	1		49 (22,7%)
Nemogućnost rješavanja osobnih problema	18	17	6	1		42 (19,4%)
Želja za isticanjem u društvu i povodljivost	22	13	3		2	40 (18,5%)
Nedostatak potpore u obitelji i društvu	18	12	4	1	1	36 (16,7%)
Bježenje od problema, stvarnosti, otuđenost	11	13	6	2		32 (14,8%)
Znatiželja	16	10	2			28 (13,0%)
Visoka tolerancija društva prema konzumiranju, neosviještenost opasnosti i laka dostupnost	13	10	3	1		27 (12,5%)
Obijest, dosada, višak vremena i novaca	16	7	2	1		26 (12,0%)
Ukupno ispitanika (%)	66,5	35,1	13,5	2,5	0,9	383

Najčešće spominjani motiv konzumiranja sredstava ovisnosti odnosi se na učinke neke supstance, posebno **opuštanje i smirenost** koju ta sredstva potiču. Takvi su motivi prepoznatljivi u odgovorima kao što su:

- *Pa ne baš puno, jedino cigarete, kava i alkohol!!! Hm... kao nije puno... Valjda tako žele zaboraviti na svakodnevne stresove i opustiti se. Smatram da je to tragično da se izlazi za opuštanje traže u narkoticima ali isto mislim da je to*

² U zagradi je naveden udio ispitanika u čijim se odgovorima spominje određen motiv, bez onih koji u svojim odgovorima motive nisu komentirali (N = 216).

bolest 21. st. ne samo među studentima. Tempo je svugdje prebrz, ljudi funkcioniraju pod STRESOM, a to svakako ne vodi ničim pozitivnom.

- *Ne znam, ali iz mog društva na faxu, cure to uglavnom koriste 2–5 puta mjesečno. Razlog im je opuštanje i nema mamurluka drugi dan. Najčešće nešto smotaju. Kako ne konzumiram opijate, tako ne znam o čemu je riječ. Tu i tamo uzmu neku tableticu, ali nisu ovisnici.*
- *Maribuana, i mogu reći da ih dosta ljudi koristi jer je opuštajuća i relaksira od stresa, to nije droga jer ne navikava na konzumiranje više i dalje.*
- *Alkohol koristi 90% studenata a razlog je opuštanje od svakodnevnih obveza.*
- *Cigarete, kava i alkohol su najzastupljeniji u konzumiranju. Poslije njih marihuana. Mladi to uglavnom koriste da se opuste, a kasnije može doći do navike pa je to glavni razlog konzumiranja.*

Ujednačen je i udio ispitanika koji konzumiranje sredstava ovisnosti veže uz **zabavu i izlaske**. Ta skupina ispitanika, na primjer, navodi:

- *Oko 80% kolega koristi alkohol, ali ne kao ovisnici nego povremeni konzumenti i mislim da je on najkorišteniji. Pušenje je manje zastupljeno (oko 30%), a konzumacija lakih droga 15%, ali samo povremeno. Mislim da ih motivira bolja zabava i nedostatak kvalitetnih sadržaja kojim bi popunili slobodno vrijeme.*
- *Ako u sredstva ovisnosti ulaze alkoholna pića, onda 80%. Ako gledamo samo opojna sredstva onda 30–50%. Motivira ih zabava i isprobavanje novih sredstava.*
- *95% ljudi pije i 35% ljudi puši. Alkohol je katalizator za dobru zabavu. A cigarete su samo glupost. (Svjestan sam toga ali svejedno pušim.)*
- *Lake droge i alkohol su sredstva koja su po mom mišljenju gotovo jednako zastupljena kako kod srednjoškolaca, studenata, tako i kod starijih dobnih skupina. Razlog je u prvom redu hedonizam koji je očigledno povezan s nekom konzumacijom, bilo hrane, seksa, droge ili pića. Najraširenija je konzumacija cigareta, a koja je motivacija nikad neću spoznati.*
- *Mislim da postotak studenata koji koriste sredstva ovisnosti nije baš osobito visok, najpopularnija je marihuana koju konzumiraju zbog nemogućnosti da se zabave bez opijata ali i njezine financijske pristupačnosti u odnosu na ostale droge.*

Oko petine ispitanika kao motiv posezanja za sredstvima ovisnosti također prepoznaje **izloženost pretjeranim obvezama i naporima** (umor i stres), a najčešće je usko vezan uz potrebu za opuštanjem i zabavom. Radi se o sljedećim odgovorima:

- *Iskreno, nemam pojma. Ali, ako u tu kategoriju spadaju tablete za smirenje, nekolicina poznanika je koristila tablete za smirenje za vrijeme ispitnih rokova.*
- *Dosta studenata tijekom ispitnih rokova (a to podrazumijeva 1 mjesec u kojem trebamo položiti i po 10 ispita što je psihički i fizički skoro pa nemoguće!!!) uzi-*

ma tablete za smirenje ili pak kako bi ostali budni 24 h dnevno, te tablete za bolje pamćenje.

- *Najkorištenije sredstvo ovisnosti je kava, jer bez nje je nemoguće ostati budan na predavanjima.*
- *Koliko ja znam u mojoj bližjoj okolini se ne koriste takva sredstva. Nekoliko ljudi jedino puši. Mislim da studente na to motivira što su pod velikim stresom od ispita.*
- *Studenti su najovisniji o kavi i cigaretama što ih kao održava budnima u vrijeme ispitnih rokova i danonoćnih učenja. Po mojoj procjeni bar 70% ih je ovisno o kavi i cigaretama, a što se tiče drugih ovisnosti kao trava, tablete i dr. opijati mislim da su korišteni u manjoj mjeri (možda 30%) i to samo zbog opuštanja i zabave makar to i nije neka zabava po mome i 100% protivnik sam takve zabave.*

Razmjerno značajan udio ispitanika kao motive konzumiranja sredstava ovisnosti spominje i **nemogućnost rješavanja osobnih problema**, što uključuje nedostatak samopouzdanja, probleme na fakultetu i probleme s prihvaćenošću u društvu vršnjaka. Ovu skupinu motiva oslikavaju sljedeći odgovori:

- *Manji postotak studenata, a najkorišteniji su cigarete, kava, alkohol možda lakše droge. Što ih motivira? Možda nekakva nesigurnost u sebe, pa uz korištenje tih sredstva osjećaju da lakše riješe probleme ili jednostavno radi zabave.*
- *Ne bih ulazila u takve procjene, ali smatram da je razlog korištenja takvih sredstava slab karakter, preveliki pritisak okoline i nepoznavanje načina na koji bi se osoba mogla nositi sa svojim problemima osim korištenja sredstava ovisnosti.*
- *Srećom ja i moje kolege ne koristimo, no ovi koji koriste sigurno zbog manjka samopouzdanja i motivacije.*
- *Konzumiranje sredstava ovisnosti je pokazatelj psihičke slabosti pojedinca (možda malo pregrubo, ali tako mislim). Tko je pametan neće konzumirati – takvo je mišljenje pomalo i glupo jer je puno ljudi i takve stvari mogu postati ozbiljan društveni problem ako se prošire.*
- *Iskreno, ne zanima me što rade osobe koje mi nisu bliske. Za prijatelje znam što rade i kako te zašto ali ne radi se kod njih o sredstvima ovisnosti. Što se tiče onih ljudi koji se koriste nekim opijatima, žalim ih i mislim da su slabići. (Naravno ne mislim za sve to, jer ima ljudi koji zbog raznoraznih situacija pribjegavaju tome ; npr. problemi u obitelji, ljubavni problemi itd., no i to se da riješiti uz stručnu pomoć!). No, onda opet, možda se nemaju kome obratiti za pomoć; ako se i obrate, možda to nije prava osoba itd. Ova tema je vrlo široka i diskutabilna, mogla bih zaista puno reći, ali zaključak je da sve polazi od odgoja i obitelji. Pravo usmjerenje od malih nogu vodi ka pravom putu. Naravno, uvijek je moguće malo skrenuti, no tada je važno imati nekoga za osloniti se.*

Želju za isticanjem u društvu i povodljivost u svojim odgovorima spominje nešto manje od petine ispitanika. Oni, primjerice, navode:

- 70%. Ako ubrajamo cigare i alkohol. Motivira ih onaj stari stereotipni razlog. Afirmiranje u društvu, želja za slobodom i želja da se osjećaju odraslom osobom, zatim slijede malo ozbiljniji razlozi: raspad obitelji, ulični odgoj, zlostavljanje, primitivnost...
- Pa ne znam, u grupi zasad nitko. A mladi se žele dokazati u društvu, ali to predstavlja ovisnost.
- Cigarete, motivira ih društvo... misle ako drugi mogu zašto oni ne bi.
- Ne mnogo. Od potrebe za dokazivanjem do tko zna čega sve ne. Sami odgovaraju za svoje postupke.
- Dosta mojih kolega koristi cigarete te stoga smatram da je to sredstvo i najraširenije. Mlade na to motivira ili možda bolje reći privlači to što misle da će konzumiranjem tih sredstava biti iznad drugih tj. većine. Većina studenata već konzumira ta sredstva iz dana kad su bili mladi.

Ostali motivi konzumiranja spominju se u odgovorima manjega broja ispitanika. Uglavnom se, uz izuzetak znatiželje i usmjerenosti na bijeg od problema, radi o motivima koji konzumiranje sredstava ovisnosti povezuju sa **socijalnim čimbenicima**. Evo nekoliko primjera takvih odgovora:

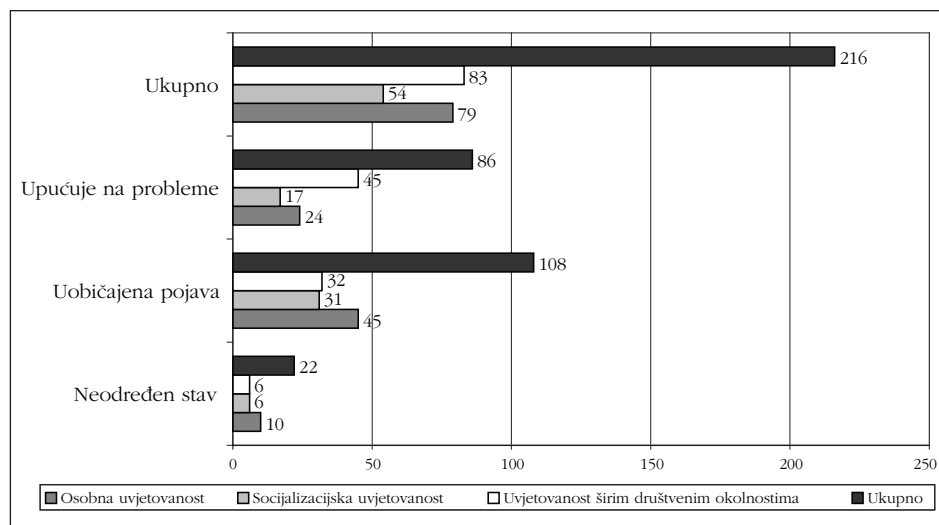
- Najkorištenije sredstvo ovisnosti je, po mom mišljenju, alkohol. Najlakše je dostupan, a i Ožujsko se reklamira kao najbolja stvar za Hrvate, pa čemu se onda čudimo?
- Najkorišteniji? ALKOHOL – lako dostupan, potpuno legalan, jeftiniji od kruha, jeftiniji od mlijeka. Na korištenje alkohola motivirani smo od države. Jer svi poduzeti potezi od vlade vezani uz alkohol vode k tome da se on što više pije. Zašto? Jer na marihuani i LSD-u ljudi razmišljaju, nekad i stvaraju, nekad i shvate neke stvari. Ali od alkohola budu jako glupi i laki za manipulaciju. Tako da su trava i slične droge jaaaaaako loše, to je Zlo, Vrag, ali vino je pio i Isus (Ribara?). Samo da vas podsjetim da se ljudi drogiraju oduvijek i u svim kulturama kao što se i seksaju i zabavljaju i stvaraju umjetnost. Pitanje je jedino koliko često, kako i iz kojih razloga.
- Motivira ih okolina, dostupnost, luda zabava, seks, bijeg iz stvarnosti, nedovoljno dobri roditelji, bijeg iz vlastite kože, a mojih prijatelja dosta, neki se toga srame i strah ih je priznati. ZA SVE SU KRIVI RODITELJI KOJI PRE PREMALO PRIČAJU SA SVOJOM DJECOM!!!
- Ne mogu procijeniti koliko ih uzima sredstva ovisnosti. Najviše koriste cigarete, alkohol, marihuanu. Mladi to koriste zbog problema kod kuće, pritiska društva, problema kojih si sami umisle te da bi bili netko ili nešto što zapravo ne dostižu na takav način. Hvala bogu ja ništa ne koristim.
- Velik broj studenata puši, pije alkohol, poseže za lakim drogama, ali za teže droge nemaju dovoljno novaca. Pušači koje znam puše iz razloga što im je dosadno kad su vani i nemaju kamo s rukama – glupost. Dosta ih je počelo pušiti na fakultetu pogotovo za vrijeme učenja jer su onda najživčaniji. Ne odobravam ta sredstva ovisnosti jer mislim da se može bez njih, ali uzele su sve

veći mah u našim životima. Teško je danas biti svoj kraj tolikih reklama, utjecaj medija je prevelik i često negativan.

Već ovaj veoma sažet prikaz razmišljanja ispitanika o mogućim motivima konzumiranja sredstava ovisnosti ukazuje na mnoge razlike među studentima u objašnjenju ove individualno štetne i društveno nepoželjne pojave. Njihova smo razmišljanja grupirali u tri općenitije kategorije: 1. konzumiranje uvjetovano individualnim čimbenicima (znatiželja, opuštanje, smirenost, nemogućnost rješavanja i bježanje od osobnih problema, stvarnosti); 2. konzumiranje uvjetovano socijalizacijskim čimbenicima (zabava, izlasci, želja za isticanjem u društvu i povodljivost) i 3. konzumiranje uvjetovano širim društvenim čimbenicima (izloženost pretjeranim obvezama i naporima, visoka tolerancija društva prema konzumiranju, neosviještenost opasnosti i laka dostupnost, nedostatak potpore u obitelji i društvu, objest). Ispitanike smo također razvrstali prema tome doživljavaju li konzumiranje sredstava ovisnosti kao problem, kao normalnu, uobičajenu pojavu ili su s time u vezi neodlučni, odnosno stav nisu jasno izrazili. Distribucija ispitanika prema opisanim skupinama prikazana je u grafikonu 3.

Grafikon 3.

Distribucija ispitanika prema objašnjenju motiviranosti i stavu o konzumiranju sredstava ovisnosti



Podaci prikazani u grafikonu 3. pokazuju da većina ispitanika smatra kako je konzumiranje sredstava ovisnosti uobičajena društvena pojava. Iako je u toj skupini najviše ispitanika koji smatraju da je konzumiranje uvjetovano nekim osobnim, individualnim čimbenicima, prevladavaju oni koji ukazuju na socijalizacijsku uvjetovanost i uvjetovanost širim društvenim okolnostima (63 ispitanika). U skupini ispitanika koja konzumiranje sredstava ovisnosti doživljava kao odraz osobnih i društvenih problema prevladavaju ispitanici koji motive konzumacije nalaze u širim društvenim čimbenicima (dostupnost, tolerancija, poticanje reklamama, su-

vremeni otuđeni uvjeti života i sl.). Ispitanici iz čijih odgovora nije bilo moguće procijeniti stav o prihvatljivosti konzumiranja razmjerno su ujednačeno zastupljeni u sve tri kategorije motiviranosti na konzumaciju sredstava ovisnosti.

Inače, analiza povezanosti socijalnih obilježja ispitanika i razumijevanja motiva konzumiranja sredstava ovisnosti pokazala je da u tom smislu nema statistički značajnih razlika, što posredno ukazuje na postojanje drugih okolnosti koje dovode do razlika među studentima u njihovom odnosu prema konzumiranju sredstava ovisnosti. Istodobno, visoki udio ispitanika koji konzumiranje povezuju s opuštanjem, zabavom i relaksacijom potvrđuje utemeljenost razmišljanja o pretežitoj povezanosti konzumiranja i slobodnoga vremena. Rezultati, također, upućuju na potrebu razlikovanja povremenih konzumenata od onih koji tim sredstvima pribjegavaju češće i njima nastoje riješiti određene osobne probleme, osobito stoga što je očigledno da takva skupina studenata postoji. Kao zanimljivost proizašlu iz ovoga segmenta istraživanja moguće je izdvojiti i potrebu istraživanja ovisnosti mladih o igrama na sreću, kladnjima i drugim suvremenim obrascima ponašanja mladih koje su pojedini ispitanici spominjali.

4. Zaključna razmatranja

Istraživanjem je potvrđeno da studenti uz slobodno vrijeme pretežno vežu zabavne i opuštajuće aktivnosti i da u pravilu žele više slobodnoga vremena. Te tendencije ovise o području znanosti kojega studiraju, pri čemu s razinom opterećenja studentskim obvezama raste potreba za opuštanjem i nezadovoljstvo raspoloživim slobodnim vremenom. Nezadovoljnije su studentice, što može biti posljedica psihosocijalnih rodnih razlika u odgovornosti prema studentskim obvezama, razlika u zahtjevnosti područja znanosti koje češće biraju djevojke (one su zastupljenije u svim područjima znanosti, osim u tehničkim znanostima³), ali i lošija emocionalna prilagodba djevojaka na studij koja je utvrđena ranijim istraživanjima (Živčić-Bećirević i dr., 2007.).

Kada je riječ o slobodnom vremenu mladih, u literaturi se ističe da je ono jedan od važnijih segmenata svakodnevnoga života, indikator stila života te da ima velik utjecaj na formiranje identiteta mladih (Ilišin, 2007.:180). Ovo je istraživanje posvećeno studentima kao izdvojenom segmentu ukupne populacije mladih, pa bi bilo osnovano očekivati da će oni dio slobodnoga vremena, uz zabavu i relaksaciju, također posvetiti kulturnim, društvenim i edukativnim sadržajima, hobi-jima i drugim strukturiranim aktivnostima. Dobiveni rezultati takva očekivanja nisu potvrdili, što znakovito oslikava obilježja buduće intelektualne elite našega društva. Dok je apstinencija od edukativnih aktivnosti u kontekstu opterećenosti studijskim obvezama donekle razumljiva, slab interes za kulturne sadržaje (koje spominje manje od 2% ispitanika) u konceptu idealnoga slobodnog vremena intelektualne elite mladih uistinu zabrinjava, pa bi bilo vrijedno ispitati stvarne razloge

³ Vidjeti u uvodnom tekstu ovoga tematskog bloka.

takve apstinencije. Rezultati također upućuju na potrebu detaljnijega istraživanja stvarnih razloga neusklađenosti postojećega i idealno zamišljenoga slobodnog vremena, budući da utvrđen nedostatak vremena može biti posljedica niza okolnosti (kampanjsko učenje, nedovoljna organiziranost studenata, stvarna preopterećenost studentskim obvezama, specifičnosti trenutka u kojem je istraživanje provedeno i dr.). Neusklađenost dodatno zanimljivom čini činjenica da su iskazane želje ispitanika najvećim dijelom razmjerno lako dostižne. Drugim riječima, bilo bi vrijedno ispitati koliko vremena studenti troše na svoje obveze tijekom godine i koliko im vremena uistinu preostaje za slobodne aktivnosti, te provjeriti tezu o paradoksu suvremenoga društva u kojem je slobodnoga vremena sve više, a ubrzani ritmovi svakidašnjega života sužavaju prostor ljudske slobode (Babić, 2003.).

Ni rezultati vezani uz način na koji studenti doživljaju konzumiranje sredstava ovisnosti ne odudaraju od rezultata istraživanja provedenih na ukupnoj populaciji mladih Hrvatske. Njima je utvrđeno da je među mladima najraširenije korištenje alkohola i duhana, slijede "lake" droge, tablete za smirenje i "teške" droge (Bouillet, 2007.), na što ukazuje i interpretacija podataka dobivenih ovim istraživanjem. Ranija istraživanja također upućuju na visoku zastupljenost konzumiranja psihoaktivnih supstanci među studentima (Bouillet, 2007.; Ilišin, 2002.), što je potvrđeno i ovom prilikom. Ukratko, istraživanjem je utvrđeno da su studenti tolerantniji prema legalnim sredstvima ovisnosti, da konzumaciju uglavnom vežu uz razonodu i "uljepšavanje" stvarnosti, te da među njima u tom pogledu postoje razlike s obzirom na stupanj obrazovanja oca i područje znanosti kojega studiraju. Ozbiljniji pristup konzumiranju sredstava ovisnosti prepoznaje se kod ispitanika koji o tome stječu znanja tijekom studiranja, ali i u obitelji. Dio odgovora ispitanika indicira visoku povezanost sklonosti konzumiranja sredstava ovisnosti s pripadnošću intelektualnoj društvenoj eliti, ali te indicije potrebno je dodatno istražiti. Nadalje, pokazalo se da tek petina ispitanika smatra da je konzumiranje sredstava ovisnosti povezano s nekim psihosocijalnim problemima, a socijalnih okolnosti koje potiču konzumentsku kulturu svjesno je nešto više od desetine ispitanika. Kako se radi o intelektualnoj eliti mladih (i društvenoj eliti u nastajanju), dobiveni podaci potrebu promišljanja znatnih promjena u različitim javnim politikama za mlade čine alarmantnom i neodgodivom. Pritom bi se javne politike trebale u većoj mjeri orijentirati na isticanje štetnosti konzumiranja različitih stimulansa, posebno naglašavajući loše posljedice konzumiranja alkohola. Dobiveni rezultati nadalje upućuju na potrebu dodatnoga istraživanja motiva, količine i načina konzumiranja različitih tableta za smirenje, vitamina i ostalih supstanci koje potiču budno stanje, budući da je ta tema na našim prostorima neistražena, a očigledno je da za takvim psihostimulansima posežu brojni studenti. Jasno je, u budućem je istraživanju nužno preciznije definirati različita sredstva ovisnosti (uključujući i, primjerice, ovisnost o kladjenju), razlikovati prigodne od stvarnih konzumenata, te nastojati odgonetnuti najodgovornije društvene i individualne čimbenike konzumentske kulture koja je, na žalost, neizostavan dio svakodnevnice većine studenata.

Potvrđena je i treća hipoteza kojom je pretpostavljeno da ispitanici konzumiranje sredstava ovisnosti većim dijelom vežu uz slobodno vrijeme. Zabava, druženje i

relaksacija sastavni su dio idealnoga slobodnog vremena kod 77% studenata, a 70% studenata među motive konzumiranja sredstava ovisnosti svrstava opuštanje, zabavu, utjecaj društva vršnjaka, višak slobodnoga vremena, želju za isticanjem u društvu, povodljivost i slične motive. Prema tome, kao krucijalno pitanje ovoga segmenta psihosocijalnoga profila hrvatskih studenata ističe se pitanje životnih stilova i identiteta studentske populacije, te uloge koja u njihovom definiranju pripada konzumiranju sredstava ovisnosti. Pritom u vidu treba imati okolnost da su studenti u specifičnoj fazi razvoja, usmjerenoj na razvoj identiteta koji uključuje razvoj kompetentnosti, upravljanje emocijama, promjenu od autonomije k međuzavisnosti, uspostavljanje identiteta, razvoj zrelih međuljudskih odnosa, razvoj smisla i razvoj integriteta (Evans; Forney i Guido-DiBrito, 1998.; prema Živčić-Bećirević i dr., 2007.). Taj se razvoj odvija u vrijeme sve izraženijega postmodernizma koji u koncepte identitetskih pripadnosti unosi brojne promjene. On ih, naime, čini fluidnim, dinamičnim i višeznačnim, što otvara mogućnost prepoznavanja i definiranja različitih obrazaca provođenja slobodnoga vremena studenata, pri čemu ista osoba može participirati u većem broju obrazaca. Među tim bi obrascima, nadamo se, moglo biti i onih kojima konzumiranju sredstava ovisnosti ne pripada značajna uloga.

Recimo na kraju da smo svjesni činjenice kako je svakoj, pa i studentskoj, fazi mladenaštva svojstvena dominantna usmjerenost na zabavu. Ipak, imamo potrebu naglasiti da slaba orijentiranost na kreativnije poimanje slobodnoga vremena većega dijela naših ispitanika ne ide u prilog razvoju “na znanju utemeljenoga društva”, nego daljnjem oblikovanju i širenju društvenih vrijednosti u kojima prevladavaju proizvodi i sadržaji masovne kulture – potrošačka i konzumentska orijentacija.

Literatura

1. Abu Saleh, A. M.; Fielding, R.; Hedley, A. J. (2002). Patterns of Cigarette Smoking, Alcohol Use and Other Substance Use Among Chinese University Students in Hong Kong. *The American Journal on Addictions*, 11:235–246.
2. Anić, P.; Brdar, I. (2007). Obrasci suočavanja s neuspjehom u školi, konzumacija lakih droga i aktivnosti u slobodnom vremenu srednjoškolaca. *Psibologijske teme*, 16 (1):99–120.
3. Babić, D. (2003). Slobodno vrijeme mladih stanovnika otočnih lokalnih zajednica – primjer zadarskih otoka (Iž, Dugi Otok, Ugljan). *Migracijske i etničke teme*, 19 (4):391–411.
4. Bamigboye Abiodun, P.; Afolayan, A. M. (2007). Pattern of Marijuana Use among Male Univesity Students: A Case Study. *Journal of Medical Science*, 7 (6):1068–1072.
5. Bouillet, D. (2007). Mladi i psihoaktivne supstance: eksperimentiranje ili put u ovisnost. U: Ilišin, V.; Radin, F. (Ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: 203–235.
6. Bouillet, D.; Čale-Mratović, M. (2007). Konzumiranje alkoholnih pića i doživljaj škole. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43 (2):1–16.

7. Bouillet, D.; Ilišin, V.; Potočnik, D. (2008). Continuity and Changes in Croatian University Students' Leisure Time Activities (1999–2004). *Sociologija i prostor*, 46 (2):123–142.
8. Brdar, I.; Lončarić, D. (2007). Suočavanje s akademskim stresom i aktivnosti u slobodnom vremenu učenika. *Društvena istraživanja*, 13 (74):967–988.
9. Busching, B. C.; Bromley, D. G. (1975). Sources of Non-Medicinal Drug Use: A Test of the Drug-Oriented Society Explanation. *Journal of Health and Social Behavior*, 16 (1):50–62.
10. DePyssler, B.; Williams, V. S. L.; Windle, M. (2005). Student Alcohol Consumption and Study Practices. *Journal of Alcohol & Drug Education*, 49 (4):26–45.
11. Duda, I. (2005). Tehnika narodu! Trajna dobra, potrošnja i slobodno vrijeme u socijalističkoj Hrvatskoj. *Časopis za suvremenu povijest* 37 (2):371–392.
12. Gilman, R. (2001). The relationship between life satisfaction, social interest, and frequency of extracurricular activities among adolescent students. *Journal of Youth and Adolescence*, 30 (6):749–767.
13. Hiu-Lun Tsai, E. (2005). A Cross-Cultural Study of the Influence of Perceived Positive Outcomes on Participation in Regular Active Recreation: Hong Kong and Australian University Students. *Leisure Sciences*, 27:385–404.
14. Ilišin, V. (1991). Interesi i slobodno vrijeme studenata. U: Magdalenic, I. (Ur.). *Društveni profil zagrebačkih studenata krajem osamdesetih*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu: 91–124.
15. Ilišin, V. (2002). Interesi i slobodno vrijeme mladih. U: Ilišin, V.; Furio, R. (Ur.). *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži: 269–303.
16. Ilišin, V. (2006). Slobodno vrijeme i kultura mladih. U: Ilišin, V. (Ur.). *Mladi između želja i mogućnosti. Položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Zagrebačka županija: 299–330.
17. Ilišin, V. (2007). Slobodno vrijeme i interesi mladih. U: Ilišin, V.; Radin, F. (Ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: 179–201.
18. Jedud, I.; Novak, T. (2006). Provođenje slobodnog vremena djece i mladih s poremećajima u ponašanju – kvalitativna metoda. *Revija za sociologiju*, 37 (1–2):77–90.
19. Karam, E.; Melhem, N.; Mansour, Ch.; Maalouf, W.; Saliba, S.; Chami, A. (2000). Use and Abuse of Licit and Illicit Substances: Prevalence and Risk Factors among Students in Lebanon. *European Addiction Research*, 6:189–197.
20. Lacković, J. (2005). Zašto su droge zlo: objektivne medicinske informacije u prevenciji ovisnosti. U: *Stručna konferencija s međunarodnim sudjelovanjem "Borba protiv ovisnosti – borba za zdravu obitelj"* (Pula, 19. – 22. rujna 2004.). Zbornik radova. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske – Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga: 76–92.
21. Melman, Sh.; Little, S. G.; Akin-Little, K. A. (2007). Adolescent Overscheduling: The Relationship between Levels of Participation in Scheduled Activities and Self-Reported Clinical Symptomatology. *The High School Journal*, 1:18–31.
22. Mustaine, E. E.; Tewksbury, R. (2004). Profiling the Druggie Lifestyle: Characteristics Related to Southern College Students's Use of Illicit drugs. *Sociological Spectrum*, 24:157–189.
23. Page, R. M.; O'Hegarty, M. (2006). Type of Student Residence as a Factor in College Students' Alcohol Consumption and Social Normative Perception Regarding Alcohol Use. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 15 (3):15–31.
24. Polić, R. (2004). Odgoj i dokolica. *Metodički ogledi*, (10) 2:25–37.

25. Reed, J. A.; Phillips, D. A. (2005). Relationships between Physical Activity and the Proximity of Exercise Facilities and Home Exercise Equipment Used by Undergraduate University Students. *Journal of American College Health*, 53 (6):285–290.
26. Sabourin, Sh.; Irwin, J. (2008). Prevalence of Sufficient Physical Activity among Parents Attending a University. *Journal of American College Health*, 56 (6):680–685.
27. Sakoman, S.; Kuzman, M.; Raboteg-Šarić, Z. (1999). Čimbenici rizika i obilježja navika pijenja alkoholnih pića među srednjoškolcima. *Društvena istraživanja*, 8 (2–3):373–398.
28. Živčić-Becirević, I.; Smojver-Ažić, S.; Jasprica, S. (2007). Akademska, socijalna i emocionalna prilagodba na studij s obzirom na spol, godinu studija i promjenu mjesta boravka. *Psihologijske teme*, 16 (1):121–140.
29. Webb, E.; Ashton, C. H.; Kelly, P.; Kamaly, F. (1998). An update on British medical students' lifestyles. *Medical education*, 32:325–331.

Dejana Bouillet

Faculty of Teacher Education in Zagreb, Zagreb, Croatia

e-mail: dejana.bouillet@ufzg.hr

Students in Zagreb: Free Time – Chance for Hedonism or Self-realisation

Abstract

The segment of research presented in this paper looks at the characteristics of free time of students at the University of Zagreb, their attitude to alcohol, tobacco and drug consumption and the possible connection between the two. It has been established that students associate free time with fun and relaxing activities, they generally want more free time, they show relative tolerance for legal addiction which they mostly connect with having a good time and “brightening up” reality. Certain differences regarding the perception of free time have been observed in relation to gender and the branch of study; regarding alcohol, tobacco or drug consumption, differences have been noted in relation to father’s education and the branch of study. A large number of respondents associate alcohol, tobacco and drug consumption with relaxation, fun and amusement (which are the most common ways of spending leisure time), thus showing a close connection between these two segments of the social profile of students in Zagreb. Seeing that a very small number of respondents would like to work on their self-awareness, ideas, hobbies or culture in their free time, the paper points to the need for further research into individual and social determination of the young intellectual elite’s lifestyle.

Key words: students, free time, alcohol, tobacco and drug consumption.

Received in November 2008

Accepted in December 2008